

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLIX/1

БЕОГРАД

2018

УДК 811.163.41'366
811.163.41'367.625

Оригинални научни рад
Примљено 15. октобра 2017. г.
Прихваћено 11. октобра 2018. г.

ДАНИЛО С. АЛЕКСИЋ*
(Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима)

КА МОРФОЛОШКОЈ СИСТЕМАТИЗАЦИЈИ СЛОЖЕНИХ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

У раду се испитује систем сложених глаголских облика у српском језику. Посебна пажња посвећује се периферији тог система. Закључак је да сложени глаголски облици формирају континуум који сеже од најфреквентнијих, преко ретких и врло ретких, до непотврђених али могућих облика.

Кључне речи: српски језик, морфологија, глаголи, сложени глаголски облици, пасив, дијалектологија.

1.0. Одредити колико у савременом српском језику има сложених глаголских облика теже је него што можда изгледа.

1.1. У прегледаним граматикама из периода после 1990. године (в. I) увек се помињу перфекат, плусквамперфекат, футур, футур II и потенцијал, а често и потенцијал прошли.¹ Међутим, неке дескрипције – махом старије – не остају у том оквиру: Маретићева укључује и „preteritofutur“ („*bit ću čuvaо*“) и „описани“ „gerundij prošli“

* daniloaleksic01@gmail.com

¹ Користе се (краћи) термини из *Савременог српскохрватског језика I* (Стевановић 1986: 351–353), осим код потенцијала прошлог (уп. Стевановић 1989: 719–720; Станојчић 2010: 186). Тај назив сугерише једну упитну системску паралелу, са глаголским прилогом прошлим (у односу на садашњи), уместо стварне – са плусквамперфектом типа *био је ишшао* (у односу на перфекат), али „потенцијал II“ (за *би био ишшао*; в. Радовановић 1990) указује на постојање исте везе са потенцијалом (*би ишшао*) као између футура II (*буде ишшао*) и футура (*ће ишшаи*), чији је међусобни однос формално другачији (уп. Томић 1970: 404).

(„*budući odrasla*“), као и варијанту „II perfekt[a]“ (футура II) са додатним „aktivni[m] particip[om]“, додуше „veoma rijetk[u]“ („*bude [...] bio pobjeгао*“; в. Маретић 1963: 295, 662, 632).

1.2. У партиципском пасиву сложени су сви глаголски облици, сем крњег перфекта (ако он није тек варијанта перфекта), па трпно глаголско стање спада у предмет овог истраживања. Како је показано у додатку II, дисперзија забележених јединица већа је него код актива, и нема увек сагласности око тога којем активном облику одговара који пасивни, као у случају примера попут *бејаше њишан*.

1.3. Дилему продубљују посебни радови. Следећи Г. Ружичића, Самилов (1957: 98–99) форме плусквамперфекта са имперфектом односно перфектом глагола *бишн* третира као самосталне глаголске облике, „past imperfect (*он беше видео*)“ и „past perfect (*он је био видео*)“, и први од тих облика сврстава међу „евиденцијална прошла времена“ („evidential past tenses“ – аорист и имперфекат), употребом којих говорник ставља до знања да је присуствовао догађају означеном глаголом. Такође, Сладојевић (1966: 63) говори о „конструкциј[и]“ „*бућу урадио*“, коју Бат (2002: 52–53) уводи као глаголско време („tense“) и именује „*futur III*“.

С друге стране, И. Грицкат (1956–1957: 98) сматра да би конструкција *ако буде био дошао* (уп. т. 1.1) значила „у довољној мери“ оно што и конструкција *ако буде дошао*, те да је стога сложени глаголски облик *буде био дошао* „у језику сувишан“, док Стевановић (1955–1956: 215) оцењује да су облике попут „*био бих био њишан*“ (: *био бих њишао*) сковали граматичари. Статус је оспораван и активу потенцијала прошлог (в. Радовановић 1990: 201), који норма данас прихвата (в. Клајн–Пипер 2014: 184), али који код Станојчића још увек није „*облик*“, него „*конструкција*“ (Станојчић 2010: 186). Пасив типа *буде био њишан*, којем Стевановић (1955–1956: 215) ускраћује место у морфолошком систему савременог српског језика, К. Милошевић (1971: 185, 196–198) тумачи као један од двају, а Танасић (2014: 127–136) као једини партиципски пасив футура II.

1.4. Три периферна сложена глаголска облика посведочена су у *Корџусу савременог српског језика*:

[...] живопис Леснова, *будући настјајао* у кратком размаку од пар година као дело различитих сликара, показује на једном месту скоро сву стилску разноврсност свог времена (*Полиџика*); [...] он је сматрао да се категорије индивидуе и уговора, *будући настјале* у скорашњем раздобљу [...], нипошто не могу користити [...] (Абелес, *Антиројологија државе*).

Када је реч о Гордану Петрићу, некадашњем Партизановом репрезентативцу, он сам каже да је на Тару допутовао да као и сваког лета две недеље „мало трчи с Партизановим играчима“. Међутим, како Петрић тренутно нема ангажман ни у једном другом клубу, не би било изненађење ако Љубиша Тумбаковић *буде био предложио* управи клуба да га ангажује у редове „црно-белих“ за наредну сезону (*Полиџика*).

Бићеш потпуно извучен из тока историје. [...] Од тебе неће остати ништа: ни име у списку ни сећање у глави. Бићеш уништен у прошлости као и у будућности. *Нећеш бићи постојао* [← *You will never have existed*] (Орвел, 1984).

Једног нађеног облика, по свему судећи, нема у литератури:²

Сложена научна сазнања преваљују дугачак пут да би доспела до широке јавности, *бивајући превођена*, прво, у веома упрошћену популаризацију, а затим у карикатуралну тривијализацију (*Полиџика*); Када учите ствари *бивајући надахнути и образовани од стране тако визионарског мислиоца и уметника*, то онда отвара велике изазове и мења вам мисли (*Полиџика*, изван Корпуса).

2.0. Овим истраживањем настоји се отклонити недоумица садржана у т. 1.0. Задатку се прилази из морфолошке перспективе, пошто се перифрастички или сложени глаголски облици (СГО) убрајају у флексивне форме глагола. Тезу да је структура СГО у домену морфологије (а не синтаксе) подупиру следећи аргументи:

1) активни СГО најчешће имају некомпозиционално значење, тј. значење које не проиходи из делова који их сачињавају (в. Акерман–Стамп 2004: 23–24; уп. Комри 1985: 76–77);

2) сложена глаголска времена допуњавају систем простих глаголских времена (уп. „*featurally intersective distribution*“ у Акерман–Стамп 2004: 14–15).

Уколико су применљива, морфолошки третман оправдавају и поређења са другим европским језицима, нпр. превод лат. *ueni* : фр. *je suis venu* (Тенијер 1939: 154) или „лат.-фр.“ „анасинтетичка спирала“

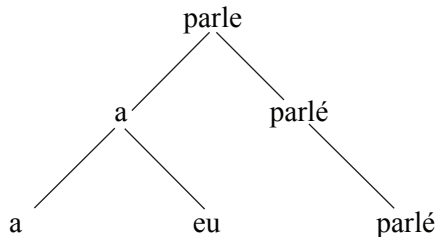
² Да се не ради о предикативним конструкцијама, могло би се рећи на основу двају Танасићевих увида. 1) У грађи се међу конструкцијама „презент глагола бити + трпни придјев“ од имперфективних глагола нашао само један пример са копулативно-адјективном вредношћу, а литература доноси примере непотврђене, али обичне „у свакодневном говору“, као „Ово месо *је кувано*“ (Танасић 2014: 69). 2) Танасић пасивну вредност једне реченице доказује (не сасвим експлицитно) присуством агентивне одредбе (в. Танасић 2014: 120, 123–124); истина, у ранијем раду упозорава да се агенс почео јављати уз трпни придев у функцији предикатива и, изгледа, атрибута, што овај критеријум чини мање поузданим (Танасић 2014: 88).

canta-bi-t → *cantare habet* → *cantar ha* → *chant-er-a* (в. Хаспелмат 2016: 5 и уп. Тенијер 1939: 180–183).³

2.1. Да би се открило који облици спадају у систем српских СГО а који не, најпре треба расветлити структуру овог система.

Изгледа да домаћа литература не нуди формалну анализу сложених облика као засебне групе, већ само семантичке систематизације глаголских времена, нпр. Вуковић 1967: 354–408; Ивић П. 1953–1954 (ради се о претериталним облицима) и Ивић М. 1958. На страницама ове последње студије се, аргументовано односом између перфекта и крњег перфекта, тврди да „форме за које је [...] D моменат [моменат „динамичности, непосредне стварности радње“] од релевантног значаја имају синтетичан облик, док се остале јављају у перифрастичној конструкцији“ (Ивић М. 1958: 145). Затим се, додуше, издваја подсистем сложених времена (1958: 146), али се не разрађује веза „морфолошког момента“ и „основне функције“ времена, нити се коментаришу пасив простих времена и облици као *бејаше њишао* (имперфекат носи обележје „D /+“⁴, а део је сложеног облика).

На систем перифрастичких глаголских облика по себи пажњу усмерава Лисјен Тенијер, трагајући за „општим законом“ њиховог грађења („loi générale“) који би у граматикама многих језика могао заменити „исцрпне низове парадигми“ (Тенијер 1939: 153). Истакавши да сложена времена образују „кохерентан систем“ карактерисан паралелизмом са системом простих, Тенијер закључује да први представља „подвајање“ другог („dédoublement“; Тенијер 1939: 155–156). При том процесу, „граматичке особине“ прелазе на помоћни глагол, а „глаголски корен“ („[r]acine verbale“) – у партицип. Подвајање личног времена поновљиво је, и тако настају вишеструко сложена времена („temps surcomposés“), нпр. (Тенијер 1939: 168):

³ Намеће се питање да ли сличну трајекторију прати српски футур, који је проглашаван за понекад синтетички облик (в. нпр. Стевановић 1986: 352). У најновијим радовима, ова се квалификација одбацује у потпуности (Стакић 2016) или са нешто резерве, тако што се одлаже расправа о евентуалној „граматикализацији [...] самосталних морфема“ (в. Ђуровић 2016: 186–187).

2.2. Након што се установе системске релације између СГО у савременом српском, на ред долазе могућности које оне пружају. Наиме, премда разлаже нпр. петочлане јединице (модалне; в. 1939: 170, 174), Тенијер не говори директно докле подвајање простог времена може ићи.

Другачије поступају Халидеј и Матисен (2004) у својој функционалној граматици, где, ваља напоменути, смештају морфологију и синтаксу на исти језички ниво (2004: 24). Они држе да је енглески систем времена „рекурзиван“, и то стога што се елементи с вредностима „прошлост“, „садашњост“ или „будућност“ могу уланчавати, сваки модификујући претходно изражено време, као у *has been eating* (садашњост–прошлост–садашњост) или у *was going to have been working* (прошлост–будућност–прошлост–садашњост; в. Халидеј–Матисен 2004: 337–338). Одатле изводе да „не би требало бити најдуже могућег глаголског времена“,⁴ али је конкатенација, настављају, „у пракси“ тројако омеђена: 1) осим („[a]part from“) иницијалне позиције, будућност се јавља само једном, 2) осим иницијалне позиције, садашњост се јавља само једном, и увек на најдубљем нивоу (тј. на крају), и 3) осим иницијалне позиције, исто време не јавља се двапут заредом (Халидеј–Матисен 2004: 339). Халидеј и Матисен дају простора кршењу ових запрека (2004: 348) и сматрају да је систем времена „склон да се стално шири“ („is tending to expand all the time“), мада је „вероватно већ скоро досегао своје границе“ („has probably just about reached its limits“; 2004: 346).

У сличном духу, К. Милошевић (1971: 197–198) слаже се са запажањем Милке Ивић (1968: 212) да се „u srpskohrvatskom jeziku ne pojavljuje [...] pluskvamperfekat glagola 'biti' u predikatu tipa Cop + Lex“, што Милошевићева приписује таутолошком карактеру таквих конструкција.

2.3. Остаје још да се прошири семантичка димензија истраживања, пошто формални структуралистички приступ запоставља значење СГО. Једна верзија потребног појмовног инструментаријума примењује се нпр. у констатацијама да се плусквамперфектом сразмерно често означава „glagolska radnja anteriorna prema korelativnoj glagolskoj radnji“, те да тај облик „[u] tom smislu [...] функционише као signal prethođenja na

⁴ Најгломазнији СГО који је Халидеј забележио је „it'll've been going to've been being tested“ (2004: 339). Едвардс је скептичан према корисности „барокних структура“ грађених од глагола (2011: 69), али већини испитаних дужих СГО из Халидеј–Матисеновог модела (12/15, тј. свим сем најкомплекснијим) на крају ипак налази „леgitимне“ употребе (= „unselfconscious and semantically correct“; в. Едвардс 2011: 75–78), које нису преузете из граматика и којима сврха није првенствено да се дочара „темпорална конфузија“ (Едвардс 2011: 73).

osi vremena“ (Радовановић 1990: 194). За овај део анализе одабран је Комријев метод (1985: 122–129).

Упутно је сузити фокус на „примарно“ значење СГО, по могућству повезано са његовом структуром, о којем се говори или о којем би се говорило у морфологији.

3.0. Сада се може прећи на опис српског система СГО.

3.1. Систем СГО израста из система простих глаголских облика. На пример, перфекат се гради од „радног придева [...] глагола и енклитичког облика презента [– подвукао Д. А.] глагола *јесам*“ (Стевановић 1985: 351). Потоњи облик и „трпни придев“ (1985: 356) чине пасив перфекта, што отвара још једну релацију, сада унутарсистемску. Такви су и односи *је њињао* : *је био њињао* и *бињи њињан* : *бивањи њињан*.

Изван основне системске мреже остају футур I и потенцијал. Актив футура I не гради се од помоћних глагола *би(ва)њи* или *јесам* и партиципа, него од помоћног глагола *хњењи* и инфинитива.⁵ Актив потенцијала испуњава оба услова, али је у њему, као и код инфинитива у футуру I, а за разлику од нпр. перфекта, блокирана замена радног глаголског придева трпним (уп. **би њињани*, **хе њињани* са *њињани* су или *буду њињани*).

Није допуштено ни да се радни глаголски придев глагола *бињи* понови у истој перифрастичкој конструкцији (нпр. **би био био уњињан*, **је био био [славан]*).

3.2. Како би се избегла незграпна именовања периферних СГО (и несистематична именовања главних), у даљој анализи примениће се специјална терминологија.

Радни и трпни глаголски придев називаће се „л-партицип“⁶ односно „н-партицип“.⁷

Л-партицип глаголâ *бињи* и *бивањи* у СГО са више од два члана, нпр. *био у био је њињан* односно *бивао у бивао је њињан*, биће „β-“ односно „β-елемент“.

Најмањи недељиви непартицип у СГО називаће се „радикал“ – у малопређашњем примеру, презент *је*. Пошто њихови помоћни глаголи не учествују у л : н партиципским серијама, или бар не у обема, међу

⁵ Занемарују се форме попут *хоњаше/има/био/буде/бјеше/бијаше/знао њињањи* (в. Вуковић 1967: 29–92 и Маретић 1963: 293–294, 648–649; уп. Сладојевић 1966: 64–65), неке од којих се вреднују као застареле или дијалекатске (уп. Вуковић 1967: 29, 34, 85–87; в. Маретић 1963: 293–294, 298, 639–640, Стевановић 1989: 663 и Стојановић Ј. 2014: 63–64).

⁶ Уп. Симић 1974: 24.

⁷ Термин покрива и „њ-партиципе“ (*њокренуњи*, *њрењзнањи*, *њрењзењи*...), који су мање репрезентативни.

радикале иду футур односно потенцијал (в. т. 3.1), иако су и сами СГО. Да би се међусобно разликовали презент *јесам* и *будем*, овај други ће се провизорно називати „перфектив“. Такође, „глаголски прилог садашњи“ и „глаголски прилог прошли“ постају „геренс“ и „гестус“.⁸ Постоји и нулти радикал („нула“), у крњем перфекту. Исто као бета-елементи, радикали се гранају у две серије, јер и они могу бити облици глагола *бивајући*; тада је назив радикала у полумасном слогу.

Помоћу наведених термина и симбола могу се направити кратке формуле за грађење СГО, којима је релативно zgodно означаваати те вишечлане јединице. У формулама је радикал на последњем месту,⁹ а испред њега долазе остали елементи. На пример, перфекту одговара формула „*л*-презент“, а плусквамперфекту „*л-β*-презент“ или „*л*-имперфекат“, зависно од форме. Пасиви типа *бивајући њишан* и *је бивао њишан* били би „*н-инфинитив*“ одн. „*н-β*-презент“.

Тренутно, сврха перифрастичких формула није да се изрази став о унутрашњој хијерархији СГО, али су бета-елемент и *л*-партицип морфолошки идентични, па је потребно објаснити зашто се уместо „*л-β*“ не би, тачно и још краће, писало нпр. „*л*²“. Разлози су блокираност *н*-серије (што се своди на интранзитивност бета-глагола) и истакнутост бета-елемента, који значењској структури СГО додаје референтну тачку и који, дакле, облике из бета-серије нужно чини бар делимично композиционалним.

3.3. Укрштањем релација из т. 3.1 добија се 160 формално-семантички легитимних СГО,¹⁰ приказаних у додатку III. Наиме, ако се могу употребити *л*-геренс и *л*-футур (в. т. 1.4), системску могућност представљају и нпр. *л*-инфинитив и *л*-аорист, са којима *л-β*-инфинитив и *л-β*-аорист стоје у истом односу као перфекат са плусквамперфектом. Ови СГО потпуно су композиционални, тј. њихов *л*-партицип је дословно „партицип перфекта“. Тако *л*-футур означава радњу која претходи референтној тачки постављеној у будућност, а *л*-аорист радњу која претходи референтној тачки постављеној у прошлост; *л-β*-аорист позиционира радњу иза још једне референтне тачке, коју оријентише према првој референтној тачки.

⁸ Посреди је лат. глагол *gerere* (од ког потиче и термин „герунд“) у партиципима презента односно пасива перфекта. Прибегава им се ради максималне сажетости и једноставности (уп. нпр. „^hгерунд“). Отуда и полумасни слог (уп. нпр. „^hгерунд“ за *бивајући*).

⁹ Уп. Халидеј–Матисенову нотацију (2004: 338).

¹⁰ Тај број је још већи ако бета-ограничење не важи за (непотврђену) комбинацију бета-глагола *бијући* и *бивајући*, како би било у *л-β-β*-презенту.

Премда на први поглед делује као да би се *л*-императивом захтевало вршење или невршење радње у прошлости, њиме се налаже само да се радња изврши пре неког тренутка, па је *буди њиџао* еквивалентно са *џреџходно њиџај*. Такво значење СГО регистровано је, али са футуrom II као носиоцем, и то у дијалекту:

– [Незадовољно:] Дџбио сам трџку. – Да *будџи учио*. [чуо Д. А. у говору Срба из Лијевча у Босни; уп. Танасић 2006]

Подвучени СГО могао би се парафразирати са „буди учио“.

Слабију потпору има *л*-серија **радикалаџ** (**презента, аориста** итд.), подржана само њиховом *н*-серијом.

3.4. Неизбежно искрсава питање да ли су најчешћи СГО еквивалентни својим сликама из додатка III, нпр. перфекат *л*-презенту. Сви СГО које генерише систем композиционални су, тј. прозирни (изван радикалаџ), јер се њихово грађење и функционисање повинује минималном броју законитости. *Л*-презент је у првом реду композиционалан: његов *л*-елемент има исто значење као онај унутар *л*-футура. Перфекат је пак у савременом српском језику некомпозиционалан, и то се може сматрати резултатом граматикализације, која ремети (или ствара неко друго) идеално стање у систему сложених глаголских облика.¹¹ Међутим, иако на различите начине, *л*-презент и перфекат радњу транспонују у исту тачку на временској оси.

Некомпозиционални су и сложени радикали, футур¹² и потенцијал. Потенцијал прошли и плусквамперфекат су делимично композиционални, захваљујући β -елементу (в. т. 3.2).

Код футура II владају посебне прилике. Према Сладојевићу (1966: 60–63), футур II је најчешће „семантички прости облик“, али понекад „има двојно значење“. „Семантички сложени футур II“ Сладојевић илуструје нпр. овако:

Кад се њива дожање, онда се жетеоци хватају сламке[...] онда онај пусти сламке, па се љубе, ко *се* с ким *буде ухваџио* [...].

[...]

Ако он већ *буде оџиџао* кад ви стигнете, вратите се [...].

¹¹ Можда су изрази типа *биће да је оџиџао* заправо „футуроиди“ (делимично) граматикализованог *л*-футура (уп. Флоршиц 1943: 230). Сладојевић у примерима попут „Ајме мени, *биће одвели* и *краве!*“ види модализацију футурског елемента, који уместо будућности означава вероватност (из)вршења радње (1966: 63); *л*-футур се код Стефановића (1925: 134) зове „време будуће за неизвесност“ и „дубитативни футур“.

¹² Иначе би било незгодно објаснити футуре модалних глагола, нпр. *морају*.

За идеални *л*-перфектив пре би се могао узети први пример него други (узгред, конструисани).

4.1. Из т. 3 проистиче да класично системско језгро СГО (в. т. 1.1) нема оштре рубове. Уместо „унутар“ и „изван“ система, сложене глаголске облике боље је распоређивати на континууму који сеже од најфреквентнијих, преко ретких и врло ретких, до непотврђених али могућих облика. Основано је говорити о нелегитимним употребама СГО, док су нелегитимни СГО формално блокирани (као **је био био ииийао*) – бар у констелацији услова презентованој у т. 3.1.

4.2. Облици *н*-серије обично се посматрају као слика активних, без обзира да ли су ти њихови парњаци прости или сложени, те се узима да је нпр. *н*-футур пасивни облик футура. Како је наговештено у т. 1.2, са тог се становишта не може лако одгонетнути како заиста гласе пасиви имперфекта и плусквамперфекта. Ако се у пасиву геренса јављају глаголи свршеног вида (в. т. 1.4), облици *бејаше ииийан* и *бејаше уиийан* оба су пасиви имперфекта, што оставља *л*-имперфекат без трпног стања. Многи граматичари ту празнину попуњавају *н*- β -имперфектом (в. додатак II), који позајмљују од његовог *л*-корелата, правећи нову лауну. Скоро потпуна симетрија остварила би се директним повезивањем партиципских пасива не са радикалима, него са облицима *л*-серије, као у додатку III. Другим речима, у морфологији би се традиционална дистинкција актив : пасив напустила у корист *л* : *н* дистинкције. *Н*-облици би од тада били самостални и истог ранга са „активним“. Истина, овиме се неки важни проблеми само пребацују на терен синтаксе.

4.3. *Л*- β -перфектив из т. 1.4 може се читати композиционално („Тумбаковић је ангажман предложио пре Петрићевог доласка на Тару“) или семикомпозиционално („Тумбаковић је предложио ангажман пре говорног тренутка“; ту β -елемент радњу недвосмислено смешта у прошлост). Ни у једном ни у другом случају овај СГО није „сувишан“. То значи да се с њим мора рачунати при обради *н*- β -перфектива, његовог *н*-корелата (уп. т. 1.3).

5. Неопходно је осврнути се на практичну страну оваквих закључака.

Норма мора бити опрезна са осудама форми и окренута прикладности употребе СГО.

Структура система СГО и ретки и потенцијални СГО могли би бити одељак у одговарајућем уџбенику српског језика за универзитет.

Систематизацију СГО треба приближити и преводиоцима, којима неки страни глаголски облици можда причињавају тешкоће.¹³

ЛИТЕРАТУРА

- Акерман–Стамп 2004: Farrell Ackerman, Gregory Stump, Paradigms and periphrastic expression: a study in realization-based lexicalism, *Projecting morphology*, eds. Louisa Sadler, Andrew Spencer, Stanford: CSLI Publications, 111–157, <<http://www.researchgate.net>>, 1. 10. 2017.
- Алексић–Станић ⁸1973: Радомир Алексић, Милија Станић, *Грамаџика српскохрватског језика за ученике гимназије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства Србије.
- Барић и др. ²1997: Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Бат 2002: Sunil Kumar Bhatt, The concept of Compleativity (Perfectivity) in Croatian verbal tenses: Perfect vs. Non-Perfect Tenses, *Suvremena lingvistika* 53–54/1–2, Zagreb, 45–55.
- Белић 1933: Александар Белић, *Грамаџика српскохрватског језика за џређу разред средњих и сџручних школа*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.
- Брабец и др. ²1954: Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Вуковић 1967: Jovan Vuković, *Sintaksa glagola*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Грицкат 1956–1957: Ирена Грицкат, О неким особинама футура II (футура егзактног), *Наш језик* VIII/3–4, Београд, 89–105.
- Дивковић 1879: Mirko Divković, *Oblici*, Zagreb: Dionička tiskara.
- Ђуровић 2016: Сања Ђуровић, Морфолошки статус футура првог у српском језику, *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане* 46/1, Београд, 181–190.
- Едвардс 2011: Martin Edwardes, Are Complex Tenses Really Real?, *Applied Linguistics, Global and Local*, eds. Robert McColl Millar, Mercedes Durham, London: Scitsiugnil Press, 69–78.
- Ивић М. 1958: Милка Ивић, Систем личних глаголских облика за обележавање времена у српскохрватском језику, *Годишњак Филозофског факулџетџа у Новом Саду* III, Нови Сад, 139–152.
- Ивић М. 1968: Milka Ivić, О (minimalnim) реџениџним конструкџијама s глаголском кополом, *Otázky slovanské syntaxe II*, Brno: Universita J. E. Purkyně, 211–215.

¹³ Аутору је на ово указала проф. Весна Ломпар.

- Ивић П. 1953–1954: Павле Ивић, Систем значења основних претериталних времена у говору галипољских Срба, *Јужнословенски филолог* XX, Београд, 229–262.
- Клајн–Пипер ²2014: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна грамаџика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Кликовац 2010: Душка Кликовац, *Грамаџика српског језика за основну школу*, Београд: Креативни центар.
- Комри 1985: Bernard Comrie, *Tense*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Лалевих ^[4]1957: Миодраг Лалевих, *Грамаџика српскохрватског језика за VII разред осмогодишње школе и III разред гимназије*, Београд: Научна књига.
- Маретић ³1963: Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Милошевић 1971: Ksenija Milošević, Jedan slučaj asimetrije između izraza i sadržine u gramatičkom sistemu savremenog srpskohrvatskog jezika, *Radovi ANUBiH* XLI, Sarajevo, 181–203.
- Мразовић–Вукадиновић ²2009: Pavica Mrazović, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Новаковић ²1902: Стојан Новаковић, *Српска грамаџика*, Београд: Државна штампарија.
- Радовановић 1990: Milorad Radovanović, *Spisi iz sintakse i semantike*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Novi Sad: Dobra vest.
- Самилов 1957: Michael Samilov, The Witnessed Past in Serbo-Croatian, *Canadian Slavonic Papers* 2, 98–105.
- Симић 1974: Radoje Simić, Futur II u nauci i nastavnoj praksi, *Književnost i jezik* XXI/1, Beograd, 23–46.
- Симић–Јовановић 2007: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Мала српска грамаџика*, Београд: Јасен.
- Сладојевић 1966: Петар Сладојевић, *О основним временским категоријама употребе глаголских облика у српскохрватском језику*, Београд: Научна књига.
- Стакић 2016: Милан Стакић, Облици футура I у савременом српском језику, *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане* 46/3, Београд, 159–174.
- Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *Грамаџика српског књижевног језика*, Београд: Креативни центар.
- Стевановић 1955–1956: Михаило Стевановић, Глаголски облици пасива, *Наш језик* VII/7–10, Београд, 205–216.
- Стевановић ⁵1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Београд: Научна књига.

- Стевановић⁴1989: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, Београд: Научна књига.
- Стефановић²1925: Живко Стефановић, *Српска грамајтика за ученике нижих стипручних школа*, Београд: Књижарница Рајковића и Ђуковића.
- Стојановић Ј. 2014: Јелица Стојановић, Употреба инфинитива (и конкурентног средства *да* + презент) у Његошеву језику, *Дијалектии српскога језика: исцраживања, настава, књижевности I*, ур. Радмила Жугић, Лесковац, 59–75.
- Стојановић Љ.¹⁰1921: Љубомир Стојановић, *Српска грамајтика за III разред гимназије*, Београд: Књижара Геце Кона.
- Танасић 2006: Срето Танасић, Један случај модалне употребе футура другог у говору Срба добојског краја, *Годишњак за српски језик и књижевности XX/8*, Ниш, 435–443.
- Танасић 2014: Срето Танасић, *Синтакса пасива у савременом српском језику*, Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ.
- Тенијер 1939: Lucien Tesnière, *Théorie structurale des temps composés, Mélanges de linguistique*, Genève: Faculté des lettres de l'université de Genève, 153–183.
- Томић 1970: Јосип Томић, Кондиционал и плусквамперфект у штокавштини, *Књижевности и језик XVII/3–4*, Београд, 402–406.
- Флоршиц 1943: Josip Florschütz, *Hrvatska slovnica*, Zagreb: Hrvatska državna tiskara.
- Халидеј–Матисен³2004: Michael Halliday, Christian Matthiessen, *An Introduction to Functional Grammar*, London: Hodder Arnold.
- Хаспелмат 2016: Martin Haspelmath, Revisiting the anasynthetic spiral, <www.academia.edu>, 1. 10. 2017.

Danilo S. Aleksić

TOWARDS A MORPHOLOGICAL SYSTEMATIZATION OF THE PERIPHRASTIC TENSES

S u m m a r y

The paper examines the system of the periphrastic tenses in Serbian. Special attention is paid to the periphery of the system. It is concluded that the periphrastic tenses form a continuum that ranges from the most frequent to the rare and unrecorded (but possible) tenses.

Key words: Serbian language, morphology, verbs, periphrastic tenses, passive, dialectology.

	Алексић–Станић 1973.	Барић и др. 1997.	Белић 1933.	Брабец и др. 1954.	Дивковић 1879.	Кликовац 2010.	Лалевић 1957.	Маретић 1963.	Мразовић [...] 2009.	Новаковић 1902.	Симић–Јовановић 2007.	Станојчић 2010.	Стевановић 1986.	Стефановић 1925.	Стојановић Љ. 1921.	Флоршиц 1943.
(плусквам)- перфекат, футур I, потенцијал																
футур II																
потенцијал прошли																
<i>биће њињао</i>																
<i>будући њињао</i>																

¹⁴ Поље је осенчено када је структурно подударан СГО наведен у датој граматици. У II, нека осенчена поља садрже ознаку активног глаголског облика са којим дата граматика повезује дати пасивни облик: „f2“ (футур други), „i“ (имперфекат), „l“ (л-партицип), „p“ (перфекат), „pp“ (плусквамперфекат) или „ps“ (презент). *H*-партиципи подвучени су када се мисли само на употребљени вид.

III

		Серија			
		<i>л</i>	<i>л-β</i>	<i>н</i>	<i>н-β</i>
Радикал	презент	је питао	је био питао	је питан	је био питан
	перфектив	буде питао	буде био питао	буде питан	буде био питан
	аорист	би питао	би био питао	би питан	би био питан
	имперфекат	беше питао	беше био питао	беше питан	беше био питан
	инфинитив	бити питао	бити био питао	бити питан	бити био питан
	геренс	будући питао	будући био питао	будући питан	будући био питан
	гестус	бивши питао	бивши био питао	бивши питан	бивши био питан
	императив	буди питао	буди био питао	буди питан	буди био питан
	нула	(питао)	био питао	(питан)	био питан
	футур	биће питао	биће био питао	биће питан	биће био питан
	потенцијал	бих био питао	х	би био питан	х
	презент	бива питао	бива био питао	бива питан	бива био питан
	аорист	бива питао	бива био питао	бива питан	бива био питан
	имперфекат	биваше питао	биваше био питао	биваше питан	биваше био питан
	инфинитив	бивати питао	бивати био питао	бивати питан	бивати био питан
	геренс	бивајући питао	бивајући био питао	бивајући питан	бивајући био питан
	гестус	бивавши питао	бивавши био питао	бивавши питан	бивавши био питан
императив	бивај питао	бивај био питао	бивај питан	бивај био питан	
нула		(в. нулу)			
футур	биваће питао	биваће био питао	биваће питан	биваће био питан	
потенцијал	бих бивао питао	х?	бих бивао питан	х?	

		Серија			
		л	л-β	н	н-β
Радикал	презент	(в. претходну табелу)	је бивао питао	(в. претходну табелу)	је бивао питан
	перфектив		буде бивао питао		буде бивао питан
	аорист		би бивао питао		би бивао питан
	имперфекат		беше бивао питао		беше бивао питан
	инфинитив		бити бивао питао		бити бивао питан
	геренс		будући бивао питао		будући бивао питан
	гестус		бивши бивао питао		бивши бивао питан
	императив		буди бивао питао		буди бивао питан
	нула		бивао питао		бивао питан
	футур		биће бивао питао		биће бивао питан
	потенцијал		×		×
	презент		бива бивао питао		бива бивао питан
	аорист		бива бивао питао		бива бивао питан
	имперфекат		биваше бивао питао		биваше бивао питан
	инфинитив		бивати бивао питао		бивати бивао питан
геренс	бивајући бивао питао	бивајући бивао питан			
гестус	бивавши бивао питао	бивавши бивао питан			
императив	бивај бивао питао	бивај бивао питан			
нула	бивао питао	бивао питан			
футур	биваће бивао питао	биваће бивао питан			
потенцијал	×	×			